

НАПРЯМ 1.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**СЕМАНТИКО-ФУНКЦІЙНА ПРИРОДА СПОНУКАЛЬНОСТІ В
СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ**

Інга Кіркоська

*докторка філологічних наук,
завідувачка кафедри романо-германської філології
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Волевиявлення мовця конкретизується в спонукальних висловленнях як вимога, наказ, заборона, дозвіл, настанова, пропозиція, попередження, заклик, прохання тощо. Усі ці прагматичні значення в мовознавстві прийнято характеризувати як конкретні значення (різновиди, відтінки) спонукання або як спонукальні іллокутивні функції (= спонукальні мовленнєві акти). Варто зауважити, що для визначення волевиявлення в зарубіжній та вітчизняній лінгвістиці використовують два терміни: «імператив» і «спонукання». Термін «імператив» переважно трактують як мовленнєвий акт, функційно-семантичну категорію чи дієслівну форму.

Спонукання як феномен, за якого діяльність однієї людини регулюється діяльністю іншою, зважаючи на ту чи ту потребу, також є чинником цілеспрямованого людських дій, зорієнтованих у невизначену / визначену перспективу. Феномен спонукання пов'язується з наміром мовця вплинути на співрозмовника і в певний спосіб змінити або зберегти наявний стан речей. Саме бажання, намір мовця зумовлює мету, висловлену в спонуканні, яку й зреалізовано / не зреалізовано в майбутньому, й передає семантику спонукальної футуральності.

У концепції функціонально-семантичного поля імперативів характеризувано відсутністю власне морфологічної категорії часу (теперішнє – майбутнє не протиставлено минулому) та наявністю дейктичної прив'язаності до моменту мовлення, він також пов'язаний з визначеним епістемічним станом мовця – суб'єкта волевиявлення, який «знає, чого хоче». Для імператива не є релевантною опозиція «достовірність vs недостовірність», оскільки наказ виконати певну дію не може бути недостовірним.

Імперативна ситуація охоплює такі компоненти: 1) суб'єкт волевиявлення; 2) суб'єкт-виконавець; 3) предикат казуації; у цьому разі імплікується презентно-футуральна часова перспектива, оскільки ця категорійна ситуація спрямована на зміну наявного стану справ. Факультативним складником імперативної ситуації всередині семантики спонукальної футуральності постає бенефактивність як позитивний ефект від майбутньої дії для певного учасника комунікації. О. Бондарко вважає змогу або потребу зміни наявної реальності передумовою імперативної ситуації. Уважаємо, що прототипно передумовою імперативної ситуації є потреба як точка відліку волевиявлення суб'єкта, що «переживається» *hic et nunc*.

Impératif – це категорійна форма способу, що передає безпосереднє волевиявлення, прохання або наказ для заохочення слухача до певної дії [6, с. 249].

За своєю семантикою наказовий спосіб передає низку семантичних відтінків, зокрема:

- наказ, наприклад: *Soyez prêt!*
- порада, благання, наприклад: *Permettez-moi de vous voir de nouveau!*
- запрошення, наприклад: *Venez chez nous demain!*
- припущення, що є синонімічним реальній умові в майбутньому (*si + Présent*), наприклад: *(Si vous) venez chez nous demain!*

Потрібно звернути увагу на те, що, хоч наказовий спосіб використовує форму теперішнього часу, в дійсності він передає майбутню дію, оскільки дія лише мислиться як така, що буде виконана в майбутньому, наприклад: *Allez dire bonsoir à Texas, Eric. Il est couché dans l'office* [5, р. 208]; *Ne compter en tout cas plus sur moi pour vous fournir un scénario* [1, р. 109].

У деяких романських мовах наказовий спосіб витлумачують як варіант бажального способу. Такий підхід застосовує Б. Мозас до вивчення наказового способу в португальській мові [4, с. 149], такий самий підхід поширений під час вивчення імператива в галісійській [3, с. 362] і каталанській мовах [2, с. 414]. Як відомо, основна функція наказового способу – передавати волевиявлення мовця, його прохання, що може бути представленим різними градаціями, починаючи від суворого наказу й закінчуючи боязкою молитвою. Утім, як відзначає дослідниця, всі ці семантичні відтінки наказового способу можуть бути передані різними мовними одиницями. Використання лише форми другої особи в 2-му

способі ставить його не в рівні умови з іншими способами і воно може кваліфікуватися з позицій функціональної граматики як макрополе з особливою семантикою, близькою до *Subjonctif*. Це мікрополе вможливає реалізацію цієї семантики за допомогою форм дійсного способу та інших часових форм. А в системі функціонально-семантичного поля акціональності він може розташовуватися в функціонально-семантичному полі *Indicatif* та *Subjonctif*.

Очевидно, специфіка самої категорії імператива в аспекті загального мовознавства слугує приводом для подібних міркувань, але, звичайно, потребує особливого дослідження в кожному окремому разі.

Граматики Пор-Рояля пов'язували значення наказовості із значенням бажальності всередині семантики спонукальної футуральності: «Виконання нашого бажання залежить від іншої особи і ми висловлюємо їй наше бажання, щоб вона його виконала. Це відбувається в тих випадках, коли ми наказуємо або просимо про щось. Для позначення цього руху нашої душі був вигаданий спосіб, який називається імперативом, або наказовим способом, який не має форми першої особи в однині, бо ніхто не дає розпоряджень самому собі; а також таким, що не має в багатьох мовах форм третьої особи, бо наказувати ми можемо лише тому, кому адресоване наше мовлення і з ким ми розмовляємо. А оскільки наказ або прохання, які співвідносяться з наказовою формою дієслова, завжди звернені до майбутнього, то імператив і майбутній час можуть бути взаємозамінені в мовленні, наприклад: *Vous ne tuerez pas!* замість *Ne tuez pas!* Звідси стає зрозумілим, чому деякі граматисти вивчають імператив серед майбутніх часів дієслова. Нові мови не мають спеціальних флексій для імператива».

Отже, наказовий спосіб не має власних форм у сучасній французькій мові, використовує форми *Présent de l'Indicatif* та форми *Subjonctif* для деяких дієслів. М. Зененко, говорячи про *Indicatif* або *Subjonctif*, витлумачує їх як самостійну парадигму різних граматичних значень, на відміну від наказового способу.

Імператив протиставлено індикативу за основним критерієм наявності зв'язку з поточною мовленнєвою ситуацією. На відміну від *Indicatif* як узагальненого невизначеного немаркованого способу прототипний імператив пов'язано з: 1) поточною мовленнєвою ситуацією; 2) безпосередньою вмотивованістю волевиявлення суб'єкта мовлення; 3) безпосереднім зв'язком між суб'єктом волевиявлення та суб'єктом-виконавцем; 4) визначеним епістемічним станом мовця. На відміну від *Indicatif* та *Subjonctif*, парадигма *Impératif* не має часової системи *Subjonctif*, а також власних форм, послуговуючись формами *Subjonctif*.

Враховуючи відсутність часової парадигми *Impératif*, зазначимо, що шлях реалізації відтінків модальності здійснюється через форми *Indicatif* та *Subjonctif*. Форми дійсного способу обов'язково передають значення того чи того часу, чиї категорійні значення базовано на спільному для них модальному значенні реальності. Модальні відтінки дійсного способу по-

різному виявлено в різних часових формах, що пов'язано не лише з дієслівним часом, але й з категорією аспектуальності. Крім того, форми дійсного способу можуть передавати різні модальні відтінки за допомогою лексико-граматичних засобів і контексту.

Зазначені чинники функціонують у неподільній єдності, а модифікація одного з них приводить до зміщення ядерного значення імператива до периферійного, що характеризується іншими відтінками значень, зокрема до оптатива. Перелічені особливості імператива (прототипного) зумовлюють максимальну смислову щільність висловлення із цим способом, у складі якого містяться всі компоненти імперативної категорійної ситуації. Імператив є переважно суб'єктоцентричною категорією.

Отже, тип суб'єктно-предикативного зв'язку з дійсністю, що передає *Impératif*, – це змога або потреба зміни наявної реальності із семантикою волевиявлення або спонукання до дії (спільної дії) з окремими мовними та мовленнєвими значеннями у вільному чергуванні (наказ, прохання тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Bouvier N. *Le poisson-scorpion*. Paris : Gallimard, 2013. 177 p.
2. Gramática Catalana. Antonio M. Badia Margarit. Madrid : Editorial Gredos, 1975. 478 p.
3. Gramática da lingua galega. Alvarez R. Xove. Vigo : Editorial Galaxia S.A., 2002. 755 p.
4. Mozas A. B. *Gramática Práctica*. Madrid : Editorial EDAF. S. A., 1992. 330 p.
5. Yourcenar M. *Alexis ou le traité du vain combat*. Paris : Gallimard, 1974. 280 p.
6. Zenenko G. P. Los paradigmas de los pronombres personales en ruso y español. *Revista española lingüística*. Madrid : Editorial Gredos, Año 11. Fasc. 1. Enero–Junio, 1981. 363 p.